

ZAMYŠLENÍ PRVNÍ

O SMYSLU ARCHITEKTURY RODINNÉHO DOMU

„Žádám na architektonickém díle to, co na člověku: čestnost a pravdivost. Tyto základní vlastnosti lze vždy spojit s oduševnělostí a krásou ve vyšší pojem věčnosti.“ (Frank Lloyd Wright)

Rodinný dům je třetí obálkou našeho těla, třetí „kůži“, po kůži opravdové a oděvu. Zajišťuje nám přiměřené teplo k životu, světlo i vlhkost, klid i informace, umí si poradit s produkty naší látkové výměny. Spolu s kostelem a univerzitou je vnímán i jako azyl, soukromé útočiště, kam se lze uchýlit s myšlenkami nejintimnějšími. Veřejné právo v civilizovaném světě toto soukromí respektuje, mnohdy dokonce velmi vyhraněně. Zatímco policejní kanady v éře budování komunismu u nás běžně dupaly po půdě církevní i akademické, na vstup do rodinného domu či bytu přece jen i tehdy potřebovaly svolení prokurátora.

Tato třetí obálka, provoněná *našimi* nedělními svíčkovými, osahaná rukama *našich* předků i *našich* dětí, která byla svědkem *našich* lásek i hádek, prvních krůčků i umírání, předmětem *našich* rodinných svárů i pečlivé údržby, připadá mnohým soukromým územím natolik výlučným, že dokonce i spolupráce architekta při jeho formování je odmítána jako zbytečná. Nezřídka se setkávám s lidmi, kladoucími zdánlivě jednoduchou otázku: „Kdo lépe zná mě a mou rodinu než já sám? Na vymyšlení svého domova architekta nepotřebuji, nanejvýš projektanta, který převede mé nápady do řeči cihel, betonu a překladů a vyběhá mi to na úřadech“. Výsledkem pak bývá stavba trochu vyvzdorovaná, „tak, jak jsme to s Maruš chtěli, malá, ale naše, lidová, ano *lidová*, ne nějaké architektovy fantasmagorie, že jo, Maruš ... Komu se nelíbí, má holt pech“, argumentuje takový Pepa.

Zastavme se na okamžik u slůvka „*lidová*“. *Lidová* je trojka u zkoušky na vysoké škole, *lidové* mohou být ceny, *lidovou* jsme ještě před nedávnem mívali armádu a cigarety bez filtru jsou rovněž *lidové*. Dokonalý mišmaš významů. *Lidové* může být ovšem i umění, tedy i architektura, a zdá se, že tohle právě měl náš Pepa na mysli. William Morris, anglický architekt a básník druhé poloviny 19. stol., o *lidovém* umění však velmi přesně píše: „*Lidové umění je dvojího způsobu: buď roste samo ze sebe vnitřní potřebou a výrobou, plodíc výrobky vysoce účelné a dokonale rukou zhotovené, nebo má pasivní pramen, tj. napodobí víceméně bez porozumění současné nebo o málo starší stavby...*“ Potíž má Pepa v tom, že jeho napodobivé puzení už nenese ani tak základní znak *lidové* tvorby, jakým je vyhraněný smysl pro

užitečnost objektu. Morrisovu dobu přece jen provázela menší specializace lidských činností, než dobu dnešní. Rovněž ovšem menší pohodlí a generálně i menší hmotné bohatství, zvláště na venkově u lidí, svázaných s půdou v nekonečném cyklu úmorné dřiny. Tehdejší člověk běžně věděl, jak postavit dům, aby v něm byl ukryt před živly. Věděl také, odkud většinou přicházejí mraky, jak těžké je vyrovnat motykou na úbočí kopce místo pro dům a jak silná má být zeď, aby dům nespádl. A nedělal věci zbytečně. Dodnes obdivujeme ten dávno zapomenutý soulad dokonalé funkčnosti s poctivou řemeslností, i když se často ovšem projevovala tvarovou neumělostí a naivitou.

Udělá-li si náš Pepa dnes na domě tři nefunkční balkóny, dvoumetrový sokl a věžičku s obloučkovým cimbuřím, jistě se to nazvat lidovým uměním nedá. Spíše pitomostí, řekl bych.

Pozoruji jedno: i nepovedený experiment architektův (který jej pak desítky let usvědčuje z neúspěchu) bývá snesitelnější než laické „kutění“. Prvoplánovost nezakrývaného neumětelství a často i nezájmu o nějaký příjemnější výsledek, se kterou se bez architekta potkáváme mnohem častěji, bývá však snesitelná daleko méně. Stavebník sice ušetřil (kdo ví?), ale s výsledkem se mnohdy nedokáže „srovnat“ ani on sám. Architekti jsou proti selhání v tomto smyslu nejen proškoleni, ale - jak pevně věřím - vybaveni i příslušným talentem a etikou povolání. Snaží se nemít po světě rozetuté své omyly. (Podle jistého vousatého bonmotu je ostatně rozdíl mezi omyly lékaře a architekta v tom, že zatímco omyly prvního leží v pokoji pod zemí, omyly druhého naopak straší desítky i stovky let nahoře na zemi).

Co je tedy oním základním smyslem architektury rodinného domu? Kromě uspokojování množství fyzických a praktických potřeb (zminěná role třetí kůže, ale o tom jindy) tu hraje velkou roli i celá řada činitelů výtvarných a společenských. A jen nejsou-li tyto zřetele přehlíženy, může dům působit mile a povzbudivě, jako opravdový domov, neotravující své obyvatele spoustou nemotorné hmoty a vadných tvarů. Požadavek *krásy* rodinného domu přece není a ani nemůže být mrtev či odložen nebo dezaktivován v nějaké mlhavé naději na jeho budoucí řešení - a přesto mnohé domy působí esteticky provizorně po celou dobu své existence. Tento požadavek se „objevuje jako touha po harmonii, po domyšlené a docítené vyváženosti, po nepochybné jasnosti“ (Dušan Šindelář). Ve společenském smyslu je pak *krása* definována estetickou vědou dokonce jako „plné uspokojení dostavující se při dosažení maximálního vědomí určité sociální jednotky“. Mnohého překvapí, že toto uspokojení dobrá architektura rodinného domu může vyvolat bez jediné koruny navíc.

Ze své architektonické praxe, publikační činnosti či televizních „receptářových“ pětiminutovek (zaplat'pánbůh za ně!) vím, jak málo

lidé vědí a přemýšlejí o problémech architektury jako produktu estetickém - a neustále mne to překvapuje. Dokonce mě občas doslova vyřídí pocit, že opakovat pořád těch pár klišé už nemá žádnou cenu, pak jsem však konfrontován s realitou souvislostí zcela poztrácených nebo pomíchaných opravdu k neuvěření. Víím, že je to jistá profesionální deformace: zkrátka mi nedochází, co lidé občas mohou nevědět. Není to ale problém klienta, nýbrž můj, mé práce a ovšem jejího výsledku. Jediným východiskem je pokora. Pečlivé vysvětlování a zevrubné hovory. Kdo neví, jak má vypadat střecha domu v poměru ke hmotě přízemí na vesnici, není blbec. Architekt, který to nechápe, blbec je. Někdy mám dokonce pocit, že mnozí lidé nevyhledali při stavbě svého domu architekta také z ostychu a obav z tohoto typu zacházení...

Architektům bývá opravdu vyčítán sklon k elitářství, mnohdy hodně nerudnému. Jsou to oni, kdo bývají pasováni do čela tvůrčích kolektivů, jsou to oni, kdo nesou základní ideu nového domu či města. Jsou zvyklí říkat: toto ano, toto ne. Očekává se od nich, že předají mnohahlavému kolektivu lidí, účastných na projektu stavebního díla, svou základní myšlenku, svůj směr úvah. Jsou režiséry děl mnohdy nepoměrně dražších než režiséři filmoví. A také děl, která se jen tak nedají schovat do šuplíku, když se nezdaří. Nemohou se spoléhat na to, že budou pochopeni, přesto se musejí spoléhat na důvěru. Jsou také svého druhu politiky. Na rozdíl od politiků opravdových však neschovají „voličskému“ vkusu nadbíhat ani za mák. Jsou ostatně placeni za jeho ovlivňování a posouvání, alespoň ti lepší. Za to, aby věci zařizovali (moje osmnáctiletá dcera říká „vošéfovali“) jaksepatří.

Proto se naší profesi zastávám. Proto ji mám rád. Proto ji omlouvám. Elitářství bývá, věřte mi, spíše osamocenost a nerudnost spíše projev tvůrčích pochyb. Dlouhé měsíce či roky před tím, než se váš nový dům stal realitou tohoto světa, se objevil (jednoho sychravého podvečera, když v dálce táhle zahoukal dělnický vlak, až se pár srdcí zachvělo) v mozku jediného člověka v celém vesmíru, vašeho architekta. Tak tam stál v nádherné zahradě v efemérním záblesku vnitřního světla - a ostatní už bylo vlastně jen technologií jeho převodu na papír a posléze do skutečnosti. A vize (raději mám slovo *vidění*) nikdy není kolektivní. Váš dům opravdu spatřil nejdřív on. Tak se na něj nezlobte. Odpusťte nám.

Jeden „elitní“, vyjimečný a krásný dům může mnohé. Může být napodobován, jeho „způsob“ jinými dál rozvíjen a obohacován. Architekta však nemá zaskočít, jak je bezprostředně přijat - většinou lidí ostatně bývá spíše posmíván. Pro svět kolem nás je však potřeba rýt brázdu mnohem širší a radovat se i z pokroku mnohem nepatrnějšího,

neboť teprve zobecnělé má svou platnost pro podobu našich měst a vesnic.

Přestěhoval jsem se na vesnici a učím se rozumět lidem kolem sebe. Svě břizolitové hrady budovali kdysi v létech normalizačních z touhy odlepit se od (vlhké !) země, kdo to neudělal a krčí se dnes v zástavbě vesnice se svojí přimáčknutou chaloupkou, hořce lituje, že nebyl v časech jezedácké prosperity dost hbitý. Těm lidem vykládat něco o výhodách přímého spojení vnitřku domu se zahradou je pošetilé: tak jako tak celý den nesvlečou své uzené montérky a na sezení na zahradě prý nemají čas. To je výhradně záležitost těch lehkoživků chalupářů ! Ti si ovšem to vyvalování dovolit mohou ! (Mám rád chalupáře: vnášejí neklid do venkovských duší a téma pomluv kolem stolů místních hospod. Škoda jen, že chalupářů i hospod ubývá...). Když se tu najde jediný z místních, který o těchto pravdách „našich furiantů“ zapochybuje, já sám. A když se tu objeví vyjímečný dům, který se dostane do „řečí“, je to také velmi dobré. Za pár let ostatně může být kopírován. Proto prosím: nestřílejte na svého architekta ! Ještě ho můžete potřebovat.